



ભારતના આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારની દિશાના ફેરફારો અંગે અભ્યાસ.

1) પ્રસ્તાવના :

બે કે વધારે દેશો વચ્ચેનાં વસ્તુઓ અને સેવાઓના વિનિમયને આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર કહે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો દેશો વચ્ચે થતી વસ્તુઓ અને સેવાઓની લેવડ દેવડને આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર કહેવાય છે. અન્ય દેશોમાંથી આપણા દેશમાં વસ્તુઓ કે સેવાઓની ખરીદી કરવામાં આવે તેને આયાતો અને આપણા દેશમાંથી અન્ય દેશોમાં વસ્તુઓ કે સેવાઓનું વેચાણ કરવામાં આવે તેને નિકાસો કહેવામાં આવે છે. ભારતમાંથી જુદાં જુદાં દેશોમાં થતી નિકાસો અને ભારતમાં જુદાં જુદાં દેશોમાંથી થતી આયાતો ભારતના આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારની દિશા દર્શાવે છે. આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારના કદની સાથે ઘણી વખત તેની દિશામાં ફેરફારો થતા હોય છે, અને આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારની દિશાનાં આ ફેરફારો પણ આર્થિક વિકાસને અસર કરી શકે છે. પ્રસ્તુત પેપરમાં ઇ.સ. 2001-02 ની સરખામણીએ ઇ.સ.2015-16 માં ભારતના આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારની દિશાનાં થયેલા ફેરફારો અંગે અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો છે.

2) અભ્યાસનું મહત્વ :

આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારની આર્થિક વિકાસમાં મહત્વની ભૂમિકા રહેલી છે. આથી ઝડપી આર્થિક વિકાસ સાધવા ઇચ્છતા રાષ્ટ્રો આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારને વધારવાની સાથે તેને અનુકૂળ બનાવવાની એટલે કે આયાતો ઓછી અને નિકાસો વધુ રહે તેવી નીતિઓનું ઘડતર કરતા હોય છે. આવી નીતિઓનું ઘડતર કરવામાં અન્ય બાબતોની માહિતી ઉપરાંત પોતાનાં રાષ્ટ્રના આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારની દિશામાં આવેલા પરિવર્તનોની માહિતી ઉપયોગી થતી હોય છે. પ્રસ્તુત પેપરમાં ભારતના આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારની દિશામાં આવેલા ફેરફારોનો અભ્યાસ કરી આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારની દિશામાં અનુકૂળ ફેરફાર કરવા સંદર્ભે સૂચનો કરવામાં આવ્યા છે, આ અભ્યાસ ભારતનાં આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારની દિશા, તેમાં થયેલા ફેરફારો જાણવામાં અને તેમાં અનુકૂળ ફેરફારો કરવા માટેનું માર્ગદર્શન મેળવવામાં તથા આંતરિક અને વિદેશ નીતિનાં ઘડતરમાં ઉપયોગી બનશે.

3) અભ્યાસનાં હેતુઓ :

પ્રસ્તુત અભ્યાસનાં હેતુઓ નીચે પ્રમાણે રાખવામાં આવ્યા છે.

- આર્થિક વિકાસમાં આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારનું મહત્વ સમજાવવું.
- ભારતના આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારની દિશામાં થયેલ ફેરફારો તપાસવા.
- ભારતના આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારની દિશામાં અનુકૂળ ફેરફારો કરવા માટેના સૂચનો સૂચવવા.

4) સંશોધન પધ્ધતિ :

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં ઇ.સ. 2001-02 ની તુલનાએ ઇ.સ. 2015-16 માં ભારતના આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારની દિશામાં થયેલા ફેરફારો તપાસવા સૌપ્રથમ ઇ.સ. 2001-02 અને ઇ.સ. 2015-16 માં ભારતની કુલ નિકાસોમાંથી જે દેશોમાં વધુ નિકાસો થાય છે, તેવા પ્રથમ(Top) 15 દેશોમાં(Unspecified સિવાયનાં) થયેલી નિકાસોનું માપ અને આ બન્ને વર્ષોમાં ભારતની કુલ આયાતોમાં જે દેશોમાંથી વધુ આયાતો કરવામાં આવી છે, તેવા પ્રથમ(Top) 15 દેશોમાંથી(Unspecified સિવાયનાં) થયેલી આયાતોનું માપ બિલિયન ડોલરમાં મેળવવામાં આવ્યું છે. ત્યાર બાદ ઇ.સ.2001-02 અને ઇ.સ.2015-16 માં ભારતની કુલ આયાતો અને કુલ નિકાસોમાં આગળ દર્શાવ્યા પ્રમાણેના પ્રથમ 15 દેશોનો ટકાવારી ફાળો શોધી, ઇ.સ.2001-02 ની સરખામણીએ ઇ.સ. 2015-16 માં ભારતની કુલ આયાતો અને નિકાસોમાં આ દેશોના ટકાવારી ફાળામાં થયેલા ફેરફારો જાણી ભારતના આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારની દિશામાં થયેલા ફેરફારો તપાસવામાં આવ્યા છે, અને ત્યાર બાદ ભારતના આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારની દિશા અનુકૂળ કરવા માટેના સૂચનો સૂચવવામાં આવ્યા છે.

5) માહિતીની પ્રાપ્તિ :

પ્રસ્તુત અભ્યાસના હેતુઓ નિર્ધારિત કર્યા બાદ તેને અનુરૂપ જરૂરી માહિતી Department of Commerce-India, Economic Survey, અન્ય વિષય સંબંધિત સાહિત્ય વગેરેમાંથી મેળવવામાં આવી છે.

6) આર્થિક વિકાસમાં આંતરરાષ્ટ્રી વેપારનું મહત્વ :

આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારનું મહત્વ નીચે પ્રમાણે કહી શકાય.

- સસ્તા ભાવે વસ્તુ કે સેવાની પ્રાપ્તિ – આયાતો દ્વારા વિશ્વના અન્ય દેશોમાંથી સસ્તા ભાવે વસ્તુઓ કે સેવાઓ પૂરતા પ્રમાણમાં ઉપલબ્ધ કરાવી દેશના લોકોનું જીવન ધોરણ ઊંચું લાવી શકાય છે.
- આધુનિક ટેકનોલોજીની પ્રાપ્તિ – આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર દ્વારા આપણા દેશમાં પ્રાપ્ત ન હોય તેવી આધુનિક ટેકનોલોજી અન્ય દેશોમાંથી આયાત કરી આપણા કુદરતી સંસાધનોનો વધારે સારો ઉપયોગ શક્ય બનાવી શકાય છે.
- રાષ્ટ્રીય આવકમાં વધારો થાય છે.-આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર દ્વારા માંગમાં વધારો થતા દેશમાં ઉત્પાદન વધતા રાષ્ટ્રીય આવકમાં વધારો થાય છે.
- આંતરરાષ્ટ્રીય શાંતિ અને સૂલેહ જાળવવામાં ઉપયોગી- આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારથી જોડાયેલા દેશો એક બીજા પર આધારિત બનતા હોવાથી તેઓની વચ્ચે યુધ્ધ કે અશાંતિ સર્જવાની શક્યતા ઘટતા શાંતિ અને સૂલેહ જાળવાય રહેશે.
- વિદેશી ઠૂંડિયામણ કમાવી આપે છે.-આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારમાં આયાતો ઘટાડી અને નિકાસો વધારી વિદેશી ઠૂંડિયામણ પ્રાપ્ત કરી દેશના આર્થિક વિકાસને વધારી શકાય છે.
- આપણા ઉદ્યોગોની કાર્યક્ષમતા વધે છે.- આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારથી વિદેશમાંથી ગુણવત્તાવાળી સસ્તી વસ્તુની પ્રાપ્તિ શક્ય બનતા આપણા ઉદ્યોગોએ ટકી રહેવા પોતાની કાર્યક્ષમતા સુધારવી પડે છે.

- સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક વિકાસ થાય છે.- આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારથી જુદાં જુદાં દેશોનાં લોકો એક બીજાના સંપર્કમાં આવતા તેઓના રીત રિવાજો, રહેણી કહેણીની આપલે થતા સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક વિકાસ શક્ય બને છે.
- વિદેશી મૂડીરોકાણમાં વધારો થાય છે.- આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર બજારનો વિસ્તાર કરે છે, અને મોટું બજાર વિદેશી મૂડીરોકાણને આકર્ષે છે.
- શ્રમવિભાજન વધે - આર્થિક વિકાસ દર ઊંચો લાવવા શ્રમવિભાજન મહત્વનું છે, અને શ્રમવિભાજનનો એક આધાર બજારના કદ પર છે. આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારથી બજારનું કદ મોટું થતા શ્રમવિભાજન વધે છે.

આ ઉપરાંત રોજગારી વધારવી ,ગરીબી ઘટાડવી, કિંમતમાં સ્થિરતા જાળવવી વગેરેમાં આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર ઉપયોગી બને છે. આથી જ ભારતમાં આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારને વધારે મહત્વ આપવામાં આવી રહ્યું છે, અને તેને કારણે વિશ્વ વેપારમાં ભારતનો ફાળો વધ્યો છે. જેમ કે ઇ.સ.1990 માં વિશ્વ વેપારમાં ભારતનો ફાળો 1 ટકા કરતા પણ ઓછો હતો, તે વધીને ઇ.સ. 2013 માં વિશ્વની કુલ આયાતોમાં ભારતનો ફાળો 3.1 ટકા અને કુલ નિકાસોમાં 2.1 ટકા જેટલો થયો છે, એટલું જ નહીં પરંતુ ઇ.સ. 2015 ની નવી આયાત નિકાસ નીતિ અનુસાર ઇ.સ. 2020 માં વિશ્વ વેપારમાં ભારતનો કુલ ફાળો 3.5 ટકા કરવાનો લક્ષ્યાંક છે.આ બાબત ભારતમાં આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારને આપવામાં આવેલ વધારે મહત્વ દર્શાવે છે તેમ કહી શકાય.

7) ભારતના આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારની દિશામાં થયેલા ફેરફારો :

આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર કયાં કયાં દેશો (Countries) કે પ્રદેશો (Regions) સાથે થાય છે ? તે બાબત આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારની દિશા દર્શાવે છે. ભારતના સંદર્ભમાં કહી એ તો ભારત જે દેશો (Countries) કે પ્રદેશો (Regions)માં નિકાસો કરે છે અને જે દેશો (Countries) કે પ્રદેશો (Regions)માંથી આયાતો કરે છે, તેને ભારતના આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારની દિશા કહેવાય.આપણી નિકાસો અને આયાતોની દિશામાં થયેલા ફેરફારો આંતરરાષ્ટ્રી વેપારની દિશામાં થયેલા ફેરફારો દર્શાવે છે. આપણા દેશમાં આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર ઇ.સ. 2001-02 થી 2015-16 દરમિયાન અમુક વર્ષોને બાદ કરતા સતત વધતો રહ્યો છે , તે સાથે તેની દિશામાં પણ ફેરફારો થયા છે.

7.1) ભારતની નિકાસોની દિશામાં થયેલા ફેરફારો :ભારત જે દેશો કે પ્રદેશોમાં નિકાસો કરે છે તે બધા કે અમુક દેશો કે પ્રદેશોનો આપણી કુલ નિકાસોમાં ટકાવારી ફાળો બદલાય, પહેલા જે દેશો કે પ્રદેશોમાં આપણી નિકાસો થતી ન હોય તેવા દેશો કે પ્રદેશોમાં આપણી નિકાસો શરૂ થાય, અમુક દેશો કે પ્રદેશોમાં આપણી નિકાસો બંધ થાય વગેરે નિકાસોની દિશામાં થયેલા ફેરફારો સૂચવે છે.ભારતમાં ઇ.સ. 2001-02 ની તુલનાએ ઇ.સ. 2015-16 માં નિકાસોની દિશામાં થયેલા ફેરફારો તપાસવા, ઇ.સ. 2001-02 માં ભારતની કુલ નિકાસોમાંથી સૌથી વધારે નિકાસો થઈ હતી, તેવા પ્રથમ(Top) 15 દેશોમાં(Unspecified સિવાયનાં) આપણે કરેલ નિકાસો અને ઇ.સ.2015-16 માં ભારતની કુલ નિકાસોમાંથી સૌથી વધારે નિકાસો થઈ હતી, તેવા પ્રથમ(Top) 15 દેશોમાં(Unspecified સિવાયનાં) આપણે કરેલ નિકાસોની સરખામણી કરવામાં આવી છે.આ સરખામણી આપણી કુલ નિકાસોમાં જે તે દેશના ટકાવારી ફાળાને આધારે કરવામાં આવી છે. આ બાબત ટેબલ નંબર 1 માં દર્શાવેલ છે.

ટેબલ નંબર : 1 ભારતની કુલ નિકાસોમાંથી સૌથી વધુ નિકાસો થતી હોય તેવા પ્રથમ (Top) 15 દેશો અને કુલ નિકાસોમાં તેઓનો ટકાવારી ફાળો. (Trade Values in US\$ Billion)

Rank	Country	2001-02		Country	2015-16	
		Exports (Trade value)	% share to Total India's Exports		Exports (Trade value)	% share to Total India's Exports
1.	U S A	8.51334	19.425	U S A	40.3358 2	15.37832
2.	U ARAB EMTS	2.49179	5.68555	U ARAB EMTS	30.2900 1	11.54828
3.	HONG KONG	2.36636	5.39935	HONG KONG	12.0922 1	4.610242
4.	U K	2.16087	4.93049	CHINA P RP	9.01035	3.435261
5	GERMANY	1.78836	4.08052	U K	8.82871	3.366009
6	JAPAN	1.51044	3.44639	SINGAPORE	7.71981	2.943233
7	BELGIUM	1.39062	3.17300	GERMANY	7.09289	2.704215
8	ITALY	1.20653	2.75296	SAUDI ARAB	6.39423	2.437846
9	BANGLADESH PR	1.00218	2.28669	BANGLADESH PR	6.03494	2.300864
10	SINGAPORE	0.97231	2.21853	SRI LANKA DSR	5.30953	2.024297
11	CHINA P RP	0.95195	2.17208	VIETNAM SOC REP	5.26615	2.007758
12	FRANCE	0.945	2.15622	BELGIUM	5.02761	1.916813
13	NETHERLAND	0.86388	1.97113	NETHERLAND	4.7251	1.801478
14	SAUDI ARAB	0.82643	1.88568	JAPAN	4.66267	1.777676
15	RUSSIA	0.79818	1.82122	FRANCE	4.63337	1.766506
	Total India's Exports	43.8267 2	100	Total India's Exports	262.290 13	100

Source: Department of Commerce, India.

ઉપરના ટેબલ નંબર 1 પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ભારતમાંથી થતી કુલ નિકાસો બધા દેશો (Countries)માં સપ્રમાણ થતી નથી. અમુક દેશોમાં નિકાસો વધુ તો અન્ય દેશોમાં ઓછી થાય છે.

ટેબલ નંબર 1 પરથી એ પણ સ્પષ્ટ થાય છે કે ઇ.સ. 2001-02 માં ભારત જે દેશોમાં સૌથી વધુ નિકાસો કરે છે, તેવા પ્રથમ(Top) 15 દેશોમાંથી(Unspecified સિવાયનાં) ભારતની કુલ નિકાસોમાં સૌથી વધુ નિકાસો USA માં 19.425 ટકા, બીજા ક્રમે U ARAB EMTS માં 5.68555 ટકા અને ત્રીજા ક્રમે HONG KONG માં 5.39935 ટકા નિકાસો થતી હતી, જ્યારે 15 માં ક્રમે RUSSIA માં 1.82122 ટકા નિકાસો થતી હતી. ઇ.સ. 2015-16 માં આવા પ્રથમ(Top) 15 દેશોમાં કરેલી નિકાસો જોઈએ તો ભારતની કુલ નિકાસોમાં સૌથી વધુ નિકાસો USA માં 15.37832 ટકા, બીજા ક્રમે U ARAB EMTS માં 11.54828 ટકા અને ત્રીજા ક્રમે HONG KONG માં 4.610242 ટકા નિકાસો થતી હતી, જ્યારે 15 માં ક્રમે FRANCE માં 1.766506 ટકા નિકાસો થતી હતી.

આમ ઇ.સ. 2001-02 ની તુલનાએ ઇ.સ. 2015-16 માં ભારતમાંથી થતી કુલ નિકાસોમાં USA, HONG KONG, U K, GERMANY, JAPAN, BELGIUM, FRANCE, NETHERLAND વગેરેમાં થતી આપણી નિકાસોની ટકાવારી ઘટી છે. જ્યારે U ARAB EMTS, BANGLADESH PR , SINGAPORE, CHINA P RP , SAUDI ARAB વગેરેમાં થતી આપણી નિકાસોની ટકાવારી વધી છે. ટૂંકમાં ભારતની નિકાસોની દિશામાં ફેરફારો થયા છે.

એ ઉપરાંત કુલ નિકાસોમાંથી કોઈ એક દેશમાં જ થતી સૌથી વધુ નિકાસોની ટકાવારી ઘટી છે, જેમ કે ઇ.સ. 2001-02 માં ભારતની કુલ નિકાસોમાંથી સૌથી વધુ નિકાસો U S A માં 19.425 ટકા થતી હતી, જ્યારે ઇ.સ. 2015-16 માં ભારતની કુલ નિકાસોમાંથી સૌથી વધુ નિકાસો U S A માં 15.37832 ટકા થતી હતી. ટૂંકમાં ભારતની નિકાસો કોઈ એક દેશ પર વધુ આધાર રાખતી તે પ્રમાણ ઘટ્યું કહેવાય.

7.2) ભારતની આયાતોની દિશામાં થયેલા ફેરફારો:

ભારતમાં જે દેશો કે પ્રદેશોમાંથી આયાતો થાય છે, તે બધા કે અમુક દેશો કે પ્રદેશોનો આપણી કુલ આયાતોમાં ટકાવારી ફાળો બદલાય, પહેલા જે દેશો કે પ્રદેશોમાંથી આપણી આયાતો થતી ન હોય તેવા દેશો કે પ્રદેશોમાંથી આપણી આયાતો શરૂ થાય, અમુક દેશો કે પ્રદેશોમાંથી આપણી આયાતો બંધ થાય વગેરે આયાતોની દિશામાં થયેલા ફેરફારો સૂચવે છે. ભારતમાં ઇ.સ. 2001-02 ની તુલનાએ ઇ.સ. 2015-16 માં આયાતોની દિશામાં થયેલા ફેરફારો તપાસવા, ઇ.સ. 2001-02 માં ભારતની કુલ આયાતોમાં સૌથી વધારે આયાતો કરવામાં આવી હતી, તેવા પ્રથમ(Top) 15 દેશોનો(Unspecified સિવાયનાં) આપણી કુલ આયાતોમાં ટકાવારી ફાળો અને ઇ.સ. 2015-16 માં ભારતની કુલ આયાતોમાં સૌથી વધારે આયાતો કરવામાં આવી હતી, તેવા પ્રથમ(Top) 15 દેશોનો(Unspecified સિવાયનાં) આપણી કુલ આયાતોમાં ટકાવારી ફાળો તપાસી તેની સરખામણી કરી આયાતોની દિશામાં થયેલા ફેરફારો જાણવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે. ટેબલ નંબર 2 માં આ બાબત દર્શાવવામાં આવી છે.

ટેબલ નંબર : 2 ભારતની કુલ આયાતોમાં સૌથી વધુ આયાતો થતી હોય તેવા પ્રથમ (Top) 15 દેશો અને

કુલ આયાતોમાં તેઓનો ટકાવારી ફાળો.

(Trade Values in US\$ Billion)

Ran	Country	2001-02	Country	2015-16
-----	---------	---------	---------	---------

k		Imports (Trade value)	% share to Total India's Imports		Imports (Trade value)	% share to Total India's Imports
1.	U S A	3.14962	6.12608	CHINA P RP	61.70683	16.19574
2.	SWITZERLAN D	2.87075	5.58367	U S A	21.78139	5.716801
3.	BELGIUM	2.763	5.3741	SAUDI ARAB	20.32133	5.33359
4.	U K	2.5632	4.98548	U ARAB EMTS	19.44568	5.103764
5.	JAPAN	2.14644	4.17487	SWITZERLA ND	19.29949	5.065395
6.	CHINA P RP	2.03639	3.96082	INDONESIA	13.13193	3.446641
7.	GERMANY	2.0281	3.9447	KOREA RP	13.04712	3.424381
8.	SOUTH AFRICA	1.4409	2.80258	GERMANY	12.08837	3.172745
9.	AUSTRALIA	1.3061	2.54039	IRAQ	10.83758	2.84446
10.	SINGAPORE	1.30409	2.53648	NIGERIA	9.94917	2.611285
11.	KOREA RP	1.14137	2.21999	JAPAN	9.85022	2.585315
12.	MALAYSIA	1.13354	2.20476	MALAYSIA	9.08383	2.384166
13.	INDONESIA	1.03681	2.01662	QATAR	9.02216	2.36798
14.	U ARAB EMTS	0.91509	1.77987	AUSTRALIA	8.89878	2.335597
15.	FRANCE	0.84425	1.64209	BELGIUM	8.25606	2.166907
	Total India's Imports	51.41328	100	Total India's Imports	381.00663	100

Source: Department of Commerce, India.

ટેબલ નંબર 2 પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ભારત બધા દેશો (Countries) માંથી સમાન આયાત કરતું નથી અમુક Countries માંથી મોટા પ્રમાણમાં આયાતો થાય છે, તો કેટલાક Countries માંથી ઓછી આયાતો થાય છે.

ટેબલ નંબર 2 પરથી એ બાબત પણ સ્પષ્ટ થાય છે કે ઇ.સ. 2001-02 માં ભારત જે દેશોમાંથી વધુ આયાતો કરે છે, તેવા પ્રથમ(Top) 15 દેશોમાંથી(Unspecified સિવાયનાં) ભારતની કુલ આયાતોમાં સૌથી વધુ આયાતો U S A

માંથી 6.12608 ટકા, બીજા ક્રમે SWITZERLAND માંથી 5.58367 ટકા અને ત્રીજા ક્રમે BELGIUM માંથી 5.3741 ટકા થતી હતી, જ્યારે 15 માં ક્રમે FRANCE માંથી 1.64209 ટકા આયાતો થતી હતી. ઇ.સ. 2015-16 માં આવા પ્રથમ(Top) 15 દેશોમાંથી કરવામાં આવેલી આયાતો જોઈએ તો ભારતની કુલ આયાતોમાં સૌથી વધુ આયાતો CHINA P RP માંથી 16.19574 ટકા, બીજા ક્રમે U S A માંથી 5.716801 ટકા અને ત્રીજા ક્રમે SAUDI ARAB માંથી 5.33359 ટકા થતી હતી, જ્યારે કુલ આયાતોમાં 2.166907 ટકા આયાતો સાથે BELGIUM નો ક્રમ 15 મો હતો.

ટ્રેકમાં ટેબલ નંબર 2 પરથી ઇ.સ.2001-02 ની તુલનાએ 2015-16 માં આયાતોની દિશામાં થયેલા ફેરફારો અંગે એમ કહી શકાય કે ભારતમાં થતી કુલ આયાતોમાં USA, SWITZERLAND, BELGIUM, JAPAN,GERMANY, AUSTRALIA વગેરેમાંથી થતી આપણી આયાતોની ટકાવારી ઇ.સ.2001-02 ની સરખામણીએ 2015-16 માં ઘટી છે,અને CHINA P RP , KOREA RP, MALAYSIA, INDONESIA, U ARAB EMTS વગેરેમાંથી થતી આપણી આયાતોની ટકાવારી ઇ.સ.2001-02 ની સરખામણીએ 2015-16 માં વધી છે.જ્યારે અમુક દેશો ઇ.સ. 2001-02 માં ટોપ 15 માં સામેલ હતા, પરંતુ ઇ.સ. 2015-16 માં ટોપ 15 દેશોમાં સ્થાન જાળવી શક્યા નથી, અને અન્ય બીજા દેશો ઉમેરાયા છે.એટલે કે આયાતોની દિશામાં ફેરફારો થયા છે. આ ફેરફારોમાં મહત્વની બાબત એ છે કે આપણી આયાતોમાં ચીનનું પ્રભુત્વ વધ્યું છે.

8) તારણો :

પ્રસ્તુત અભ્યાસનાં તારણો ટ્રેકમાં નીચ પ્રમાણે કહી શકાય.

- વિશ્વ વેપારમાં ભારતનો ફાળો વધ્યો છે.
- ઇ.સ. 2001-02 અને ઇ.સ. 2015-16 માં ભારતની કુલ નિકાસોમાંથી USA માં થતી નિકાસોની ટકાવારી સૌથી વધુ છે. પરંતુ ઇ.સ. 2001-02 કરતા ઇ.સ. 2015-16 માં ભારતની કુલ નિકાસોમાંથી USA માં થતી નિકાસોની ટકાવારી ઘટી છે.
- ભારતમાંથી થતી કુલ નિકાસોમાં ઇ.સ. 2001-02 કરતા ઇ.સ. 2015-16 માં USA, HONG KONG, U K, GERMANY, JAPAN, BELGIUM, FRANCE, NETHERLAND વગેરેમાં થતી આપણી નિકાસોની ટકાવારી ઘટી છે.
- ભારતમાંથી થતી કુલ નિકાસોમાં ઇ.સ. 2001-02 કરતા ઇ.સ. 2015-16 માં U ARAB EMTS, BANGLADESH PR , SINGAPORE, CHINA P RP , SAUDI ARAB વગેરેમાં થતી નિકાસોની ટકાવારી વધી છે.
- ઇ.સ. 2001-02 કરતા ઇ.સ. 2015-16 માં કુલ નિકાસોમાંથી કોઈ એક દેશમાં થતી સૌથી વધુ નિકાસોની ટકાવારી ઘટી છે.
- ઇ.સ.2001-02 ની સરખામણીએ ઇ.સ. 2015-16 માં ભારતમાં થતી કુલ આયાતોમાં CHINA P RP , KOREA RP, MALAYSIA, INDONESIA ,U ARAB EMTS વગેરેમાંથી થતી આપણી આયાતોની ટકાવારી વધી અને USA, SWITZERLAND, BELGIUM, JAPAN, GERMANY, AUSTRALIA વગેરેમાંથી થતી આપણી આયાતોની ટકાવારી ઘટી છે.
- ભારતના આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારની દિશામાં ફેરફારો થયા છે.

9) સૂચનો :

ભારતનો આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર વધારવાના પ્રયત્નો કરવામાં આવી રહ્યાં છે, તે સાથે તેની દિશામાં અનુકૂળ ફેરફારો કરવા જોઈએ, તે માટે કેટલાક સૂચનો નીચે પ્રમાણે છે.

- ભારતની આયાતો અને નિકાસો કોઈ એકાદ દેશ પર આધારિત ન રહેવી જોઈએ, જેથી કોઈ એકાદ દેશમાં આવેલી મંદી કે અન્ય પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિ આપણા આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર પર વિપરિત અસર ન કરે.
- દેશની કુલ નિકાસો વધારવા સાથે વધુ દેશોમાં નિકાસ થાય તે બાબત ધ્યાનમાં રાખવી જોઈ, અને તે માટે આપણી ઉત્તમ વસ્તુઓની પસંદગી કરી વિવિધ દેશોમાં તેના પ્રદર્શન મેળાઓનું આયોજન કરી ચાલુ અને નવા બજારોમાં તેની માંગ ઊભી કરી શકાય.
- આપણો આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર નજીકમાં જળ અને જમીન માર્ગો વધુ થાય તે માટે આપણી નજીકના દેશો સાથે વેપારી સંબંધો વધુ વિકસાવવા જોઈએ, જેથી આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારમાં વાહન વ્યવહાર ખર્ચ ઘટવા સાથે જોખમોનું પ્રમાણ ઘટે.

10) મર્યાદાઓ :

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં ગૌણ માહિતીનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોવાથી ગૌણ માહિતીમાં રહેલી મર્યાદા આ અભ્યાસને અસર કરી શકે છે. તેમજ ભારત જેટલા દેશો સાથે આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારી સંબંધો ધરાવે છે, તે બધા દેશોને આ અભ્યાસમાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા નથી. જો કે આ અભ્યાસ ભારતના આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારની દિશાના ફેરફારો સમજવામાં અને તેમાં અનુકૂળ ફેરફારો કરવા માટેનું માર્ગદર્શન મેળવવામાં ઉપયોગી થય શકે.

11) ઉપસંહાર :

ભારતીય અર્થતંત્રમાં આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારની ચાવી રૂપ ભૂમિકા રહેલી હોવાથી આ વેપાર વધે તેવાં પગલાંઓ લેવામાં આવ્યા છે. તેને કારણે ભારતનો આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર વધ્યો છે, તે સાથે તેની દિશામાં પણ ફેરફારો થયા છે. જેમ કે ઇ.સ. 2001-02 કરતા ઇ.સ. 2015-16 માં ભારતની કુલ આયાતોમાં CHINA P RP , KOREA RP, U ARAB EMTS વગેરેમાંથી થતી આયાતોની ટકાવારી વધી છે. જ્યારે USA, SWITZERLAND, BELGIUM, JAPAN વગેરેમાંથી થતી આયાતોની ટકાવારી ઘટી છે. તેમજ નિકાસોની દિશામાં થયેલા ફેરફારો જોઈએ તો ઇ.સ. 2001-02 કરતા ઇ.સ. 2015-16 માં ભારતની કુલ નિકાસોમાંથી USA, HONG KONG, U K વગેરેમાં થતી નિકાસોની ટકાવારી ઘટી છે, જ્યારે U ARAB EMTS, BANGLADESH PR , SINGAPORE વગેરેમાં થતી નિકાસોની ટકાવારી વધી છે.

સંદર્ભસૂચિ :

- I. Shastri, R.V. and Desai, S.A. (1984-85). "Principles of Agriculture Economics" popular prakashan, Surat.
- II. Economic Survey

- III. Agri. Statistics at a Glance 2014, Gov.of India, Ministry of Agri., Dept. of Agri. and Cooperation
Directorate of Eco. and Statistics.
- IV. યોજના(ગુજરાતી) અંક : 9, સળંગ અંક : 768, ડિસેમ્બર- 2014, અમદાવાદ.
- V. International e-journal of Commerce and Management, Volume: 2 (2016) Issue: 2 (April)

ડૉ.કનૈયાલાલ ડી. દવે
એસોસિએટ પ્રોફેસર
અર્થશાસ્ત્ર વિભાગ
શ્રીમતી વી.પી.કાપડિયા મહિલા આર્ટ્સ કોલેજ, કોર્ટ રોડ
ભાવનગર , ગુજરાત

Copyright © 2012 - 2016 KCG. All Rights Reserved. | Powered By: Knowledge Consortium of Gujarat